

Sebastian Wacięga

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ OBYWATELSKA W DZIAŁALNOŚCI WIOSKI TEMATYCZNEJ

ENTREPRENEURIAL CITIZENSHIP IN THE ACTIVITIES OF THEME VILLAGE

Instytut Europeistyki, Uniwersytet Jagielloński
ul. Jodłowa 13, 30-252 Kraków, e-mail: waciega@gmail.com

Summary. Creation and the offer of theme village is based on interpretation of rural space. Interpreted rural space is resource and it can be utilized for creation of tourism products and earnings for people involved in coordinating theme village activity. Interpreted rural space can also become a common good of people involved in theme village organization. Thanks to the cooperation of these people not only new qualities of the place are created, but there is also reinforced mutual trust and collective bonds. The process of collective interpretation of rural space results in external effects (tourism products and new image of the village) as well as internal impact (common, collective attitude toward the place). The space of theme village as a resource is connected with the idea of entrepreneurship. The space of theme village understood as the common good is connected with the idea of citizenship. We would argue that interpersonal cooperation of the people conducting theme village is realization of the model of entrepreneurial citizenship, which harmonizes particular interests and efficiency of individuals (entrepreneurship) with the common good related to the idea of civil society.

Słowa kluczowe: dobro wspólne, interpretacja przestrzeni wiejskiej, lokalne społeczeństwo obywatelskie, obywatelskość, przedsiębiorczość, wioska tematyczna.

Key words: citizenship, common good, entrepreneurship, interpretation of rural space, local civil society, theme village.

WSTĘP

Wioski tematyczne są w Polsce zjawiskiem relatywnie nowym. Pierwsze z nich pojawiły się w województwie zachodniopomorskim w gminach Sianów i Malechowo, gdzie po rozpoczęciu działalności pionierskiej Wioski Hobbitów w Sierakowie Sławieńskim tworzonej od 2000 r. (Dąbrowski i Idziak 2008, s. 4), przystąpiono do działań finansowanych z unijnego programu EQUAL (2005–2008), w którego ramach wzmocniono profil tematyczny tej wsi oraz wypracowano formuły tematyczne kolejnych czterech miejscowości: Dąbrowy (Wioska Zdrowego Życia), Iwęcina (Wioski Końca Świata), Paprot (Wioska Labiryntów) oraz Podgórek (Krainy Bajek i Rowerów). Opierając się na doświadczeniach tworzenia wymienionych wiosek tematycznych w ramach partnerstwa „Razem”¹, opracowano i opisano metodykę ich tworzenia na krajowym gruncie (Idziak 2008).

¹ Partnerstwo „Razem” tworzyły następujące podmioty: Koszalińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Fundacja Wspomagania Wsi, Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego i wsi Podgórci „Razem w Przyszłość”, Stowarzyszenie „Hobbiton” z Sierakowa Sławieńskiego, Stowarzyszenie „Edukacja Inaczej”, Fundacja „Odnowa Wsi” z Malechowa, <http://www.wioskitematyczne.org.pl/partnerzy.html>.

Wioska tematyczna to lokalna inicjatywa społeczno-gospodarcza, w wyniku której mieszkańcy tworzą ofertę turystyczną opartą na wybranym temacie przewodnim. Konsekwentne długofalowe rozwijanie przez organizatorów programu wizyty w wiosce opartego na wybranej tematyce przyczynia się do tworzenia wizerunku miejscowości. Dzięki tym działaniom miejscowość, w której prowadzona jest wioska tematyczna, staje się ośrodkiem turystycznym opartym na pomysłowości, wiedzy i kreatywności mieszkańców zaangażowanych w jej działalność. Atutem wioski tematycznej jest relatywnie korzystna relacja nakładów do efektów – działalność wioski opiera się na oryginalnym pomysłem na jakiś temat oraz wykorzystaniu dostępnych zasobów. Takimi szeroko rozumianymi zasobami mogą być między innymi szczególne zainteresowania i umiejętności mieszkańców, walory krajobrazowe oraz lokalne lub zapożyczone dziedzictwo kulturowe². Na płaszczyźnie gospodarczej wioska tematyczna jest przykładem tworzenia alternatywnych wobec rolnictwa źródeł utrzymania dla mieszkańców wsi i wpisuje się w nurt rozwijającej się współcześnie turystyki wiejskiej, która jest formą wypoczynku wybieraną już przez około 25% mieszkańców krajów Unii Europejskiej. Wioski tematyczne są odpowiedzią na postulowaną w ostatnich latach potrzebę rozwijania pozarolniczych funkcji gospodarczych wsi (*Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich...* 1993; Bański 2002, s. 53; *Pozarolnicza działalność gospodarcza...* 2004). Działalność wioski tematycznej nie ogranicza się jednak do rozwijania działalności gospodarczej w społecznościach wiejskich. Wioska tematyczna jest przedsięwzięciem interdyscyplinarnym. Do jego analizy mogą znaleźć zastosowanie takie dyscypliny naukowe, jak organizacja i zarządzanie, teoria polityki, filozofia, psychologia społeczna czy socjologia (Idziak 2004, s. 40). Analizy te mogą odnosić się zarówno do międzypodmiotowych relacji między organizatorami wioski tematycznej, jak i kontaktu wioski tematycznej z jej otoczeniem – osobami i organizacjami z zewnątrz. Relacje te można rozpatrywać z perspektywy edukacyjnej, w której szczególną rolę odgrywa proces nabywania nowych kompetencji przez mieszkańców zaangażowanych w tworzenie wioski, oraz z ich gośćmi, dzięki nawiązywaniu z nimi kontaktów oraz tworzeniu oferty turystycznej. Proces uczenia się przez działalność w wiosce tematycznej może być również analizowany jako forma aktywizacji zawodowej na rynku pracy lub sposób przekwalifikowania się mieszkańców – odejścia od pracy na roli do obsługi ruchu turystycznego. Tworzenie i działalność wiosek tematycznych wpisują się w proces odnowy wsi zmierzający do poprawy jakości życia jej mieszkańców i dostosowania wsi do zmieniających się warunków życia i gospodarowania, w szczególności rosnącej współcześnie roli kapitału ludzkiego, społecznego i kulturowego (Idziak 2004, s. 19). Szczególną rolę w działalności wioski tematycznej odgrywa kapitał społeczny, który wpływa na ekonomiczne i obywatelskie aspekty wspólnot lokalnych, gdyż tworzy warunki do współpracy jednostek w środowisku lokalnym. „Teoria kapitału społecznego mówi, że utrzymywanie regularnych kontaktów z innymi ludźmi oraz podejmowanie działań dla osiągnięcia wspólnych celów prowadzi do trwałych i pozytywnych skutków dla działających jednostek i społeczności. W ten sposób zaspokajane są potrzeby, jak też wzmacniane więzi i zaufanie między ludźmi” (Moroń 2009, s. 25). Wioska tematyczna, która angażuje do długoterminowej współpracy mieszkańców miejscowości, może przyczyniać się do tworzenia kapitału społecznego w postaci społecznego zaufania, sieci współpracy i zaangażowania w działalność wioski

² Przykładem wykorzystania zapożyczonego dziedzictwa jest Wioska Hobbitów w Sierakowie Sławieńskim, której działalność nawiązuje do twórczości angielskiego pisarza J.R.R. Tolkiena.

tematycznej. Wioska tematyczna jest zatem przedsięwzięciem gospodarczym, które stwarza również warunki sprzyjające tworzeniu więzi między zaangażowanymi w jej działalność osobami. Ten drugi, więziotwórczy aspekt działalności wioski tematycznej wiąże się z kategorią dobra wspólnego i społeczeństwa obywatelskiego.

W tym kontekście powstaje pytanie o relację między przedsiębiorczością a obywatelskością w działalności wioski tematycznej. Wydaje się, że we współpracy mieszkańców tworzących wioskę tematyczną nie ma sprzeczności między obywatelskością a przedsiębiorczością. Długofalowa współpraca przynosi bowiem mieszkańcom korzyści ekonomiczne i przyczynia się do tworzenia kapitału społecznego, który jest „kulturowym podłożem dla budowy społeczeństwa obywatelskiego, bowiem właśnie dzięki zaufaniu obywatelskiemu łatwiejsze jest wchodzenie w relacje z innymi i podejmowanie wspólnych działań” (Moroń 2009, s. 36).

PRZESTRZEŃ JAKO ZASÓB LOKALNY

Koncepcje rozwoju opartego na lokalnych zasobach

Ważną cechą wiosek tematycznych jest fakt, że tworzone są one przez mieszkańców na podstawie lokalnych zasobów. Tworzenie wioski tematycznej wpisuje się zatem w tzw. autonomiczną koncepcję lokalnego rozwoju („rozwoju od wewnątrz”), opisaną przez Karla Birkhölzera, „w którym lokalne podmioty tworzą lokalny system, obejmujący ludzi i zasoby danego terytorium” (Leś 2006, s. 6–7). Inne modele lokalnego rozwoju gospodarczego opisane przez tego autora to „rozwój od góry”, będący efektem określonej polityki państwa, „rozwój z zewnątrz”, opierający się na decydującej roli aktorów zewnętrznych (np. inwestorów), oraz scenariusz „czekania i obserwowania”, w którym występują bierne postawy albo nasilają się migracje zarobkowe. Autonomiczna strategia rozwoju jest według K. Birkhölzera skutecznym środkiem ożywienia i rozwoju lokalnej gospodarki. Strategie jej tworzenia opierają się między innymi na tworzeniu sieci (*networking*) oraz współpracy na rzecz dobra wspólnego.

O ile pozostałe wymienione modele rozwoju zależą od pomocy państwa czy decyzji prywatnych inwestorów, to w postulowanym scenariuszu „rozwoju od wewnątrz” „kluczową rolę odgrywają aktorzy lokalni, osoby miejscowe” (Birkhölzer 2006, s. 27–30).

Bardziej złożony sposób rozumowania charakteryzuje koncepcję rozwoju neoendogenego, w której za jeden z kluczowych czynników sukcesu uznaje się wykorzystanie unikatowych zasobów lokalnych (endogennych), wzbogaconych jednak o elementy egzogenne, jak finansowe środki pomocowe czy zewnętrzna wiedza ekspercka. W modelu rozwoju neoendogenego podkreśla się również kluczową rolę długofalowej współpracy między różnorodnymi podmiotami (Adamski i Górlach 2007, s. 486–487).

WIOSKA TEMATYCZNA JAKO METODA ROZWOJU LOKALNEGO OPARTEGO NA LOKALNYCH ZASOBACH

Kooperacja w ramach tworzenia i działalności wiosek tematycznych wpisuje się w powyższe modele rozwoju. Głównym podmiotem prowadzącym wioskę tematyczną są jej

mieszkańcy, lecz do skutecznego jej uruchomienia niezbędna jest pomoc zewnętrzna w postaci wiedzy eksperckiej, funduszy pomocowych lub pomocy wolontariuszy (np. studentów, artystów) – osób wnoszących do miejscowości nie tylko społeczną pracę, ale również zewnętrzne, doceniające spojrzenie, dzięki któremu mieszkańcy mogą dostrzec nowe walory swojej miejscowości. Proces tworzenia wioski tematycznej zasadniczo składa się z sześciu etapów (Idziak 2008, s. 139–174):

- inicjacji – wyłonienia grupy osób zainteresowanych tworzeniem wioski tematycznej w miejscowości,
- badania potencjału miejscowości – przeglądu dostępnych zasobów, możliwości ich wykorzystania do tworzenia tematycznej specjalizacji wsi,
- wyboru tematu przewodniego wioski na podstawie przeprowadzonych badań,
- tworzenia systemu wsparcia dla realizacji wioski tematycznej. Taki system obejmuje zarówno jej lokalną organizację (wyłonienie liderów, sposobu koordynowania działalności wioski itp.), jak i pomoc zewnętrzną w fazie organizowania wsi (np. udział studentów, artystów, szkoleniowców, ekspertów, itp.),
- średniookresowego (około 2-letniego) planowania i bieżącej weryfikacji planów – rozwój oferty przez testowanie w działaniu pomysłów programowych wioski tematycznej,
- przygotowania przestrzeni wiejskiej do działalności wioski tematycznej.

W ostatnim wymienionym etapie tworzenia wioski tematycznej podejmowane są działania materializujące wypracowaną wizję rozwoju działalności opartej na temacie przewodnim. Działania te kształtują na dłuższą metę wizerunek miejscowości przez dostosowanie przestrzeni wiejskiej do potrzeb odbiorców jej oferty (np. wytyczenie szlaków zwiedzania, oznakowanie atrakcji turystycznych i przystosowanie budynków do wizyt turystów). W działaniach przystosowawczych oraz następującej po nich współpracy w obsłudze turystów przestrzeń wykorzystywana jest jako lokalny zasób, poddawany interpretacji zgodnej z wybraną specjalizacją tematyczną wioski. Zinterpretowana przestrzeń wsi funkcjonuje jako lokalny zasób, na którego podstawie tworzone są produkty turystyczne (gry, zabawy i inne propozycje zwiedzania)³. Przestrzeń wsi jest nie tylko fizycznym zasobem poddawanym interpretacji, lecz również społecznym wytworem, gdyż „zbiorowi i indywidualni aktorzy życia społecznego uczestniczą nieustannie w uspołecznianiu przestrzeni” (Bukowski i in. 2010, s. 7–8). Uspołeczniana przez interpretację i współdziałanie przestrzeni staje się miejscem, czyli „centrum ustalonych wartości” (Tuan 1987, s. 75), które podzielają osoby zaangażowane w tworzenie wioski tematycznej, lub miejscem obdarzonym przez określoną grupę specyficznym znaczeniem i funkcją (Jałowicki i Szczepański 2002, s. 303–304). W ten sposób wioska tematyczna jest wspólną interpretacją przestrzeni fizycznej wsi oraz przestrzenią społeczną jej użytkowników. Proces uspołeczniania przestrzeni wiejskiej wykracza poza zasobowe ujęcie przestrzeni i perspektywę lokalnego rozwoju gospodarczego.

PRZESTRZEŃ JAKO DOBRO WSPÓLNE

Koncepcja materialnego dobra wspólnego

Dobro wspólne jest kategorią, która niekoniecznie oznacza niezmienną, odgómie (teleologicznie lub ideologicznie) zadekretowaną treść, lecz może być również przedmiotem nego-

³ Przykładem takiej interpretacji przestrzeni jest wykorzystanie bogatego, zróżnicowanego krajobrazu wsi Paproty do stworzenia Wioski Labiryntów.

racji, ustaleń i kolektywnego tworzenia w ramach społeczeństwa obywatelskiego. „Pojęcie dobra wspólnego może mieć charakter operacyjny, praktycznie użyteczny – (...) w działaniach zmierzających do wnoszenia określonych treści normatywnych w konkretną przestrzeń życia społecznego” (Zieliński 2010, s. 33). Oprócz ogólnych, abstrakcyjnych ujęć dobra wspólnego istnieje również ujęcie węższe, relatywne, ograniczone do konkretnego czasu i przestrzeni. Zdaniem Michaela Novaka nie jest możliwe wypracowanie kompletnej koncepcji dobra wspólnego, gdyż wymagałoby to spełnienia zbyt wielu szczegółowych warunków, a „starając się uściślić termin »dobra wspólne«, przekonujemy się jednak, że mowa o konkretnym stanie rzeczy, o dobru wspólnym konkretnej wspólnoty w konkretnym momencie, a nie o dobru wspólnym we wszystkich czasach i miejscach” (Novak 1998, s. 105).

Wioska tematyczna jako społeczna przestrzeń tworzenia dobra wspólnego

Wydaje się, że wioska tematyczna, czyli zinterpretowana przestrzeń wsi, może być rozumiana jako dobro wspólne osób zaangażowanych w jej tworzenie i działalność. Wspólna interpretacja przestrzeni w wiosce tematycznej przynosi rezultaty w postaci pomysłów na jej wykorzystanie, gotowych produktów turystycznych oraz komunikatów skierowanych do zewnętrznych odbiorców oferty wioski tematycznej. Dzięki kooperacji tych osób tworzone są nie tylko nowe walory turystyczne miejsca, ale wzmacniane jest również wzajemne zaufanie i więzi grupowe. Proces interpretacji przestrzeni, w którym uczestniczą osoby zaangażowane w działalność wioski tematycznej, ma również konsekwencje „wewnętrzne” w postaci wytwarzania się podzielanego, wspólnego stosunku do miejsca. Ten wspólny stosunek do miejsca oraz więzi grupowe, powstałe w procesie interpretacji i uspołeczniania wiejskiej przestrzeni, stają się dobrem wspólnym wypracowanym przez współpracującą grupę⁴. Sens dobra wspólnego może zmieniać się w czasie, zgodnie z poglądem, że „istoty ludzkie są twórcami narracyjnymi: prowadzą badania, są twórcze, spoglądają w przyszłość. Ich dobro wspólne jest więc dynamiczne i zmienne” (Novak 1998, s. 227). Na gruncie relatywnej, czasowo i przestrzennie ograniczonej, lokalnej koncepcji dobra wspólnego można stwierdzić, że dzięki długofalowej współpracy i społecznie tworzonej interpretacji przestrzeni wsi wioska tematyczna staje się wspólnym dobrem, wspólnym punktem odniesienia dla osób zaangażowanych w jej realizację.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I OBYWATELSKOŚĆ W WIOSCE TEMATYCZNEJ

Zasobowo rozumiana przestrzeń wioski tematycznej wiąże się z pojęciem przedsiębiorczości, rozumianej szeroko jako „gotowość i zdolność do podejmowania i rozwiązywania w sposób twórczy i nowatorski nowych problemów, umiejętności wykorzystywania pojawiających się szans i okazji oraz elastycznego przystosowania się do zmieniających się warunków” (Kwarcińska 2004, s. 15). Przestrzeń, rozumiana jako dobro wspólne, jest związana z kategorią obywatelskości obejmującą zarówno wymiar etyczny jak i ekonomiczny, opisaną w XVIII w. przez filozofów szkockiego Oświecenia (Magoska 2009, s. 125–131). Ich kon-

⁴ Przykładem takiej współpracy jest Dąbrowa (Wioska Zdrowego Życia), gdzie w działalności wioski tematycznej uczestniczy kilka rodzin związanych dzięki prowadzeniu wioski tematycznej nie tylko wspólnym interesem, ale również dobrosąsiedzkimi stosunkami oraz świadomością uczestnictwa w tworzeniu nowej wartości miejsca.

cepcje są aktualne, ponieważ „obywatel *in actu*, samorealizuje się poprzez związki obywatelskie nie tylko w obszarze społecznym, czy natury »duchowej«, kulturowej, ale też natury ekonomicznej” (Bokajło 2009, s. 364). Wydaje się zatem, że kooperacja osób prowadzących wioskę tematyczną jest realizacją modelu przedsiębiorczej obywatelskości – łączącej kategorię interesu i sprawnego działania (przedsiębiorczość) z kategorią dobra wspólnego (obywatelskość). W tej działalności mieści się bowiem działanie dla zysku, jak i działania mające na celu odnowę wsi, które mogą być realizowane przez nieformalne grupy osób zaangażowanych w tworzenie wioski tematycznej lub lokalne organizacje pozarządowe, których zakładanie towarzyszyło procesowi ich budowania. Jak wspomniano, w proces tworzenia wioski tematycznej są również zaangażowane podmioty zewnętrzne. Tworzenie wioski tematycznej jest niejednokrotnie powodem nawiązywania współpracy między mieszkańcami, a także między podmiotami zewnętrznymi. W efekcie powstaje nie tylko oferta turystyczna przynosząca wymierne korzyści jej twórcom i oferentom, ale może następować również zmiana jakościowa w postaci nowego stosunku do siebie, do innych osób i do miejsca. „Zaangażowanie się w tworzenie wioski tematycznej uczy nowych postaw i wzmacnia poczucie własnej wartości. Ludzie zaczynają wychodzić z domu, zaczynają ze sobą rozmawiać, odkrywają swoje zdolności. Stają się bardziej atrakcyjni dla siebie i dla innych. Nabierają odwagi, aby zaistnieć nie tylko w swojej wiosce, ale i poza nią. Nabierają wiary w swoje siły i umiejętności odgrywania różnych ról społecznych” (Idziak 2008, s. 34). W działalności wioski tematycznej można zaobserwować kolektywne działania przedsiębiorcze, które prowadzą do wytworzenia dochodu oraz dobra wspólnego. Wioska tematyczna jest dobrem wspólnym, bo wykracza poza dobro poszczególnych osób i powstaje w procesie współpracy. Jest zatem inicjatywą lokalnego społeczeństwa obywatelskiego, rozumianego jako „złożone struktury dobrowolnego współdziałania indywidualnych aktorów i zbiorowych instytucji, osadzone w konkretnej przestrzeni materialnej i społecznej i występujące w określonym momencie czasowym” (Kurczewska 2006, s. 13).

Lokalne społeczeństwo obywatelskie obejmuje zarówno obywateli, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne i przedsiębiorstwa zaangażowane w jej realizację. Tym, co łączy przedsiębiorczość z obywatelskością (rozumianą nie tylko jako status prawny, ale przede wszystkim jako praktykę), jest aktywność i umiejętność współdziałania. Przedsiębiorczość jako aktywność i efektywność działania jest z jednej strony formą kapitału ludzkiego, a z drugiej cechą aktywnej obywatelskości. „Bezpośrednio kapitał ludzki łączy się z postępem technologicznym i innowacyjnością, a to wymaga od człowieka-kapitału przedsiębiorczości – cechy osobowej tożsamej ze stałą gotowością do aktywności. W tym miejscu predyspozycje wymagane przez zasady konkurencyjności w ekonomii pokrywają się z podstawową cechą podmiotu społeczeństwa obywatelskiego – obywatela *in-actu*” (Bokajło 2009, s. 47). Co więcej, pojęcie przedsiębiorczość (rozumiane jako postawa i zachowanie) nie ogranicza się do działalności gospodarczej. Oprócz innowacyjności ekonomicznej, polegającej między innymi na wykorzystaniu nowych sposobów wytwarzania lub tworzenia nowych produktów i usług, istnieje również innowacyjność społeczna, której „przejawem jest między innymi współpraca organizacyjna i tworzenie więzi między poszczególnymi pracownikami zespołu i grupami interesu” (Piecuch 2010, s. 41). Wioska tematyczna jest swoistym połączeniem działań przedsiębiorczych i społecznych łączących innowacyjność ekonomiczną i społeczną.

Oprócz ujęć przedsiębiorczości jako postawy i zachowania istnieje również jej procesowe rozumienie. Według A. Shapero, przedsiębiorczość to „złożony proces, na który składają się: przejawianie inicjatywy zarówno przez osoby indywidualne, jak i grupy, doprowadzanie do połączenia zasobów w celu stworzenia nowego przedsiębiorstwa, czuwanie nad prawidłowym jego funkcjonowaniem, względna swoboda działania oraz podejmowanie ryzyka, które jest nieodłączną cechą działalności przedsiębiorczej” (Piecuch 2010, s. 43). Wioska tematyczna w ujęciu procesowym jest swoistym przedsiębiorstwem, w którym dzięki współpracy w społeczności wiejskiej następuje łączenie zasobów materialnych, osobowych kompetencji oraz pomysłów interpretacyjnych. Wioski tematyczne sprzyjają zatem rozwojowi przedsiębiorczości, tradycyjnie rozumianej jako umiejętności wykorzystywania okazji biznesowych, jak i szerszej, w kontekście społeczeństwa obywatelskiego – umiejętności podejmowania i skutecznego realizowania wymagających współpracy inicjatyw dla dobra wspólnego, niewykluczających jednak działań gospodarczych motywowanych własnym interesem.

SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE JAKO PRZESTRZEŃ REALIZOWANIA WARTOŚCI I INTERESÓW

W odniesieniu do sfery polityki społeczeństwo obywatelskie pełni dwie zasadnicze funkcje:

- jest sferą pośredniczącą między jednostką a państwem, obszarem równoważącym władzę państwową i chroniącym obywateli przed jej nadmiarem,
- jest gwarantem stabilności liberalno-demokratycznego ustroju politycznego.

W pluralistycznych społeczeństwach funkcjonujących w liberalno-demokratycznym ustroju politycznym społeczeństwo obywatelskie jest również przestrzenią współistnienia i realizowania zróżnicowanych wartości i interesów jednostek. Społeczeństwo obywatelskie jest również przestrzenią, w której obywatele mogą rozwijać swą negatywnie rozumianą wolność, czyli zwiększać swoją pulę szans i możliwości wyborów życiowych. Przestrzeń ta istnieje dzięki uznawaniu przez obywateli minimum podzielanych wartości oraz dobru wspólnemu – demokratycznemu państwu i rządowi prawa.

Wspólne wartości i dobra mogą być również wypracowywane i utrzymywane w lokalnych społecznościach. W gminie, powiecie czy regionie wspólnym dobrem mogą być walory środowiska naturalnego lub kulturowego. Wspólne dobro na szczeblu lokalnym zależy od kooperacji jako praktyki w rozumieniu Michaela Oakshota, czyli aktywności podejmowanej przez refleksyjne jednostki, świadome „swoich motywów, interesów czy postaw” (Śpiewak 1998, s. 216–217). Funkcjonowanie w przestrzeni społeczeństwa obywatelskiego wymaga od jednostek kompetencji, na które składa się pewien poziom samowiedzy (m.in. rozpoznanie własnych interesów), zdolność myślenia w kategoriach dobra wspólnego oraz umiejętność podejmowania własnej inicjatywy, nawiązywania współpracy i realizacji celów uwzględniających partykularne interesy i wspólne dobro. Z rozumienia społeczeństwa obywatelskiego jako przestrzeni umożliwiającej realizację różnych wartości oraz interesów, a także wypracowywanie wspólnych dóbr wynika pojęcie obywatela, które nie jest ograniczone do obywatelstwa, czyli jego prawnego statusu, ale odnosi się również do aktywnej obywatelskości (*active citizenship*), praktyki obywatelskiego myślenia i działania (Johnston 2005, s. 47).

W KIERUNKU PRZEDSIĘBIORCZEJ OBYWATELSKOŚCI

Gospodarcza aktywność obywateli i uwzględnianie ich interesów nawiązuje do tzw. dwudzielnego modelu społeczeństwa obywatelskiego, ujmującego „społeczeństwo obywatelskie jako różne od państwa, ale obejmujące sferę ekonomii” (Pietrzyk-Reeves 2004, s. 268). W ujęciu tym można odnaleźć pogląd głoszony m.in. przez Johna Keane’a, że „sfera ekonomii jest w szerszej sferze społeczeństwa obywatelskiego”, oraz kontynuację myśli Adama Smitha, który twierdził, że „dochowywanie umów, solidarność i wzajemna sympatia są podstawą wszelkiego współdziałania o charakterze społecznym i ekonomicznym” (Pietrzyk-Reeves 2004, s. 269). Zwolennikiem dwudzielnego modelu społeczeństwa obywatelskiego był również Ernest Gellner, który w wolności ekonomicznej dostrzegał źródło wolności rozumianej negatywnie, jako sferę wolną od ingerencji arbitralnej władzy (Pietrzyk-Reeves 2004, s. 275). Przedsiębiorczość jako umiejętność skutecznego działania poszerza przestrzeń negatywnej wolności jednostek, dlatego może być traktowana jako składnik obywatelskich kompetencji, element składowy współczesnej obywatelskości (ang. *civility*, fr. *civilité*), rozumianej jako „całokształt cech składających się na pojęcie obywatela” (Szacki 1997, s. 13). Wielu współczesnych teoretyków ujmuje społeczeństwo obywatelskie jako sferę odrębną od ekonomii, co może być spowodowane rosnącym wpływem sfery ekonomii na politykę i zdominowaniem współczesnych rynków przez ponadnarodowe, hierarchicznie zorganizowane organizacje (Szacki 1997, s. 29). Warto jednak pamiętać, że większość podmiotów działających we współczesnych gospodarkach to jednostkowe inicjatywy lub niewielkie organizacje należące do sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Przykładowo, polski sektor małych i średnich przedsiębiorstw wytworzył w 2006 r. 38,4% PKB i dawał pracę 52% zatrudnionych (Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2008). Można zatem przyjąć, że postawy i wartości reprezentowane przez osoby działające w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw (do takich należy zaliczyć osoby organizujące wioski tematyczne) mają istotny wpływ na kształt polskiego społeczeństwa obywatelskiego. Przedsiębiorczość pozostaje w zgodzie z ideałem niezależności osób w społeczeństwie obywatelskim. Zdaniem Jerzego Szackiego „wszystkie w istocie teorie tego społeczeństwa operują wyobrażeniem jednostek, których stosunki wzajemne są ustanawiane przez nie same, nie będąc dane z góry niezależnie od ich woli. Członkowie społeczeństwa obywatelskiego to jednostki z natury swej wolne, które odpowiednio do swoich potrzeb same tworzą sieć wzajemnych zależności” (Szacki 1997, s. 33). W tym kontekście przedsiębiorczy obywatel to osoba zdolna do kształtowania wzajemnych stosunków i efektywnej współpracy z innymi.

Ideał przedsiębiorczego obywatela wyrastający z liberalnej tradycji opartej na ochronie prawa własności i jednostkowej wolności byłby niepełny bez zakorzenienia w klasycznych ideałach obywatelskości, czyli kierowaniu się w działaniu nie tylko interesem, ale również dobrem wspólnym oraz aktywnością w sferze publicznej. Próbę poszukiwania wspólnej perspektywy dla dwóch wielkich tradycji społeczeństwa obywatelskiego podjęła Dorota Pietrzyk-Reeves, odwołując się do kategorii obywatelstwa, które jest łącznikiem między sferą państwa a jednostką i odnosi się do kategorii obywatelskich praw i obowiązków. W ramach tej relacji „społeczeństwo obywatelskie jako sfera pośrednia między jednostką a państwem

wyduje się tą przestrzenią, w której niejako dochodzi się do obywatelskości przez edukację, zaangażowanie w życiu stowarzyszeniowym, dyskusję o sprawach wspólnych w sferze publicznej czy wreszcie praktykowanie obywatelskich cnót, w tym przede wszystkim cnoty odpowiedzialności” (Pietrzyk-Reeves 2004, s. 305–306). W zaproponowanym ujęciu obywatelstwo to nie tyle stan prawny, ile pewna jednostkowa lub społeczna praktyka uczenia się, czyli nabywania obywatelskich kompetencji. „Dochodzenie do obywatelstwa” nie odbywa się w ramach formalnej edukacji, ale przez doświadczenia mające źródło w jednostkowej aktywności i kooperacji. Ten edukacyjny proces można również wiązać z nabywaniem zbiorowej samoświadomości, nazywanej przez Edwarda Shilsa obywatelskością (*civility*), od której zależy istnienie społeczeństwa obywatelskiego. „Koniecznym warunkiem istnienia społeczeństwa obywatelskiego jest to, by jego członkowie uświadamiali sobie swą przynależność do tego społeczeństwa jako całości” (Shils 2007, s. 35–36). Tę zbiorową samoświadomość przekłada się na odpowiedzialność za ową całość, która może być pojmowana jako wspólne dobro. Zbiorowa samoświadomość może być źródłem podejmowanej aktywności obywatelskiej – uczestnictwa w sferze publicznej również na szczeblu lokalnym. Lokalny poziom partycypacji sprzyja inicjowaniu obywatelskiego współdziałania i wypracowywania wspólnego dobra.

Zasadniczą cechą wioski tematycznej jest jej partycypacyjne tworzenie, współdziałanie obywateli w celu wyboru tematycznej specjalizacji wsi oraz wypracowania wspólnej interpretacji przestrzeni, pełniącej funkcję zasobu przydatnego do tworzenia produktów turystycznych. Przestrzeń wioski tematycznej jest również przestrzenią społeczną, która może nabierać szczególnego znaczenia, stając się wspólnym lokalnym dobrem.

Wydaje się zatem, że działalność wioski tematycznej może być terenem praktyki przedsiębiorczej obywatelskości i umożliwić wypracowanie teoretycznego modelu przedsiębiorczej obywatelskości wiążącego sprawność działania i jednostkowe interesy z odpowiedzialnością za wspólne dobro.

PIŚMIENNICTWO

- Adamski T., Gorlach K.** 2007. Neo-endogenous development and the revalidation of local knowledge. Polish Sociological Review 4 (160), Polskie Towarzystwo Socjologiczne.
- Bański J., Stola W.** 2002. Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce, Warszawa, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Polska Akademia Nauk.
- Birkhölzer K.** 2006. Lokalny rozwój gospodarczy i jego potencjał, w: Z teorii i praktyki gospodarki społecznej. Red. E. Leś, M. Ołdak. Warszawa, Collegium Civitas Press.
- Bokajło W.** 2009. Zamiast podsumowania: warunki realizacji idei demokracji partycypacyjnej i społeczeństwa obywatelskiego, w: Closer to citizens. Wyzwania dla polskiej demokracji w Unii Europejskiej. Red. W. Bokajło, A. Wiktorska-Święcka. Wrocław.
- Bukowski A., Lubaś M., Nowak J.** 2010. Wprowadzenie, w: Społeczne tworzenie miejsc. Globalizacja. Etniczność. Władza. Red. A. Bukowski, M. Lubaś, J. Nowak. Kraków, Uniwersytet Jagielloński.
- Dąbrowski P.J., Idziak W.** 2008. From desperation to inspiration – a creative idea that worked: Sierakowo-Hobbiton, w: Master of Business Administration, March–April 2 (92). Warszawa, Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie.
- Idziak W.** 2004. O odnowie wsi. Warszawa, Fundacja Wspomagania Wsi.

- Idziak W.** 2008. Wymyślić wieś od nowa. Koszalin, Fundacja Wspomagania Wsi, Koszalińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Stowarzyszenie Hobbiton, Stowarzyszenie SOSW i Wsi Podgórski, Fundacja Odnowa Wsi.
- Jałowiecki B., Szczepański M.** 2002. Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej. Warszawa, Scholar.
- Johnston R.** 2005. A framework for analysing and developing adult learning for active citizenship, w: Active citizenship and multiple identities in Europe. A learning outlook. Red. D. Wildermeersch, V. Stroobants, M. Bron Jr. Frankfurt, Peter Lang.
- Kurczewska J.** 2006. Lokalne społeczeństwo obywatelskie (dwie możliwości interpretacyjne), w: Społeczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość. Red. B. Jałowiecki, W. Łukowski. Warszawa, Scholar, SWPS.
- Kwarcińska A.** 2004. Uwarunkowania zewnętrzne jako szansa rozwoju przedsiębiorczości, w: Przedsiębiorczość stymulatorem rozwoju gospodarczego. Red. J. Brdulak, M. Kulikowski. Warszawa, Instytut Wiedzy.
- Leś E.** 2006. Wstęp, w: Z teorii i praktyki gospodarki społecznej. Red. E. Leś, M. Ołdak. Warszawa, Collegium Civitas Press.
- Magoska M.** 2009. Etyczny obywatel warunkiem rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce – aktualność nauk szkockich moralistów, w: Closer to citizens. Wyzwania dla polskiej demokracji Unii Europejskiej. Red. W. Bokajło, A. Wiktorska-Święcka. Wrocław.
- Moroń D.** 2009. Kapitał społeczny. Próba definicji, w: Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki. Red. D. Moroń. Wrocław, Uniwersytet Wrocławski.
- Novak M.** 1998. Wolne osoby i dobro wspólne. Kraków, Znak.
- Piecuch T.** 2010. Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne. Warszawa, C.H. Beck.
- Pietrzyk-Reeves D.** 2004. Idea społeczeństwa obywatelskiego. Współczesna debata i jej źródła. Wrocław, Fundacja na rzecz Nauki Polskiej
- Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich.** 2004. Red. E. Pałka. Warszawa, Polskie Towarzystwo Geograficzne PAN.
- Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. W stronę wsi wielofunkcyjnej.** 1993. Red. K. Duczkowska-Małysz. Warszawa, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Fundacja na rzecz Nauki Polskiej.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006–2007.** 2008. Red. A. Żołnierski, P. Zadura-Lichota, Warszawa, PARP, <http://www.parp.gov.pl/files/74/81/158/2637.pdf>, dostęp 1.06.2011 r.
- Shils E.** 2007. Co to jest społeczeństwo obywatelskie?, w: Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo. Red. M. Król, A. Smolar. Kraków, Znak, 35–36.
- Śpiewak P.** 1998. W stronę wspólnego dobra. Warszawa, ALETHEIA.
- Strona internetowa wiosek tematycznych wspomnianych w artykule,** <http://www.wioskitematyczne.org.pl/partnerzy.html>, dostęp 1.06.2011 r.
- Szacki J.** 1997. Wstęp. Powrót idei społeczeństwa obywatelskiego, w: Ani książkę, ani kupiec: obywatel. Red. J. Szacki J. Kraków, Znak.
- Tuan Yi Fu.** 1987. Przestrzeń i miejsce. Warszawa, PIW.
- Zieliński W.** 2010. Dobro wspólne – etyczne zakłęcie czy pojęcie operacyjne?, w: Dobro wspólne. Red. D. Probuca. Kraków, Uniwersytet Pedagogiczny.